

Pensament

Pere Lluís Font:

ADELA CORTINA, *Las fronteras de la persona. El valor de los animales, la dignidad de los humanos*. Taurus, 2009.

L'autora, catedràtica d'ètica i filosofia política a la Universitat de València i una de les veus hispàniques més escoltades en el seu àmbit, aborda coratjosament en aquest llibre una qüestió que ha irromput amb força en l'escena des dels anys setanta del segle passat: la dels drets dels animals. És ben sabut que els drets humans, segons la declaració universal del 1948, es basen en la dignitat de les persones. Ara bé, el moviment «animalista» modifica les fronteres de la persona per posar-les més enllà de l'espècie humana (incloent-hi almenys alguns animals, com ara els grans simis) i alhora, en alguns corrents, més ençà (excloent-ne alguns éssers humans, com ara els discapacitats profunds). No és fàcil definir què vol dir *dignitat*, o *persona*, o *drets*. Però la *Declaració Universal dels Drets dels Animals* adoptada per la Lliga Internacional dels Drets dels Animals a Londres el 1977 parla sense embuts de «la dignitat de l'animal». Des de posicions molt variades, que van des de l'eixamplament moderat del cercle del «nosaltres» fins als ecologistes profunds, que proposen de passar del paradigma antropocèntric al biocèntric, el gran retret que es fa a les posicions clàssiques és el d'«especisme», és a dir, de prejudici en favor de la pròpia espècie. L'autora, des d'una posició filosòfica d'inspiració kantiana (passada per l'ètica comunicativa de Karl-Otto Apel i Jürgen Habermas) surt al pas del fervor animalista, defensant sense complexos la *dignitat* com a prerrogativa dels éssers humans (de tots els éssers humans), tot admetent el *valor* dels animals i de la vida en general, sobretot la que és capaç de sofrir i gaudir. Això la porta a defensar que tenim deures indirectes envers els animals, però que l'«alliberament» d'aquests no està en continuïtat amb el dels esclaus, dels negres, de les dones i en general de les persones discriminades. Pensa, per tant, que no hi ha base per a portar el llenguatge dels *drets* més enllà de la possibilitat de

reciprocitat, i que no cal aquesta gran superestructura ideològica antitropocèntrica (que és una variant de l'anihilanisme contemporani) per a afirmar que el maltractament dels animals és èticament inadmissible, perquè és una mostra d'inhumanitat.

Diàleg

Antoni Matabosch:

JACQUES ARNOULD: *Dieu versus Darwin. Les créationnistes vont-ils triompher de la science?*, Albin Michel, Paris, 2009.

FRANÇOIS EUVÉ: *Darwin et le christianisme. Vrais et faux débats*, Buchet/Chastel, Paris, 2009.

D'entre els nombrosos llibres apareguts durant «l'any Darwin», n'hem escollit dos que, entre altres, tracten el tema de les relacions entre ciència i fe a propòsit de les teories darwinistes. Des dels seus orígens fins avui dia.

En la introducció del llibre d'Euvé s'afirma que l'oposició a les tesis darwinistes vingué en bona part del món religiós que l'acusà de revolucionari i d'escandalós. Un segle i mig després encara hi ha grups que defensen una oposició tenaç entre els dos àmbits. Uns s'inclinen pel camp de la ciència, que seria irremediablement materialista i atea (és el cas del biòleg anglès Richard Dawkins); uns altres sostenen la mateixa opinió, però s'inclinen pel camp completament oposat: són els creacionistes, que defensen que l'acceptació del cristianisme passa pel refus de la visió darwinista de l'evolució. Una segona posició és la que defensa l'absoluta independència dels dos camps, una opció que permet evitar els conflictes. Una tercera posició està a favor de la recerca d'una síntesi entre ciència i religió, amb el perill de tornar a caure en una barreja de camps i en el «concordisme». Finalment, la quarta actitud és la del diàleg crític, que respecta l'autonomia dels *partenaires*, però que accepta que hi ha moltes qüestions de frontera i de complementarietat.

Els dos autors se situen clarament en l'actitud del diàleg crític, però l'enfoquen des de camps diferents. Arnould, dominic, teòleg i

historiador de la ciència, explica detalladament l'aparició i el desenvolupament de l'anomenat «creacionisme» des d'Amèrica, a França i a Turquia, per passar, a la segona part del llibre, a fer-ne una crítica detallada i encertada des del punt de vista de la ciència. Acusa aquesta posició de «dogmàtica i integrista [...] i de pretendre posseir la resposta única i definitiva[...] sobre l'origen». «Déu i Darwin» és el títol del darrer capítol del llibre.

Euvé, jesuïta, físic i teòleg, s'acosta al tema del darwinisme d'una manera més general. En un primer moment examina el canvi darwinista i el que suposà de revolució en el pensament. En un segon moment s'atura en certes reaccions, com són «la nebulosa». L'«Intelligent design» i la proposta de Teilhard de Chardin. La tercera part estudia amb més detall algunes grans qüestions implicades: l'atzar, la moral, el mal, el pecat i la visió de Déu.

Dos bons llibres d'alta divulgació, amb bona bibliografia i que aclareixen conceptes en una línia de diàleg crític entre ciència i fe.

Arts i lletres

Prim Bertran i Roigé:

JOSEP AMENGUAL I BAYLE: *Judíos, católicos y herejes: El microcosmos balear y tarraconense de Severus de Menorca, Consentius y Orosius (413-421)*, Universidad de Granada - Universitat de les Illes Balears - Institut Menorquí d'Estudis, 2008.

Aquesta és una altra de les grans obres del pare Josep Amengual i, com és habitual en ell, fruit d'una gran erudició i d'un gran coneixement dels inicis de la presència del cristianisme a les nostres terres de la vella Tarraconense i de les Illes. L'autor també és prou conegut com a pulcre traductor de textos clàssics a la col·lecció Bernat Metge, o pels seus nombrosos estudis sobre la història i la presència de l'Església a les Illes.

Tanmateix, el llibre replanteja i resumeix qüestions estudiades de fa temps pel P. Amengual, de les quals penso que cal destacar especial-

ment alguns aspectes. D'entrada, haver posat en relleu —es basa en l'anàlisi de molts textos clàssics, tant occidentals i de tradició llatina, com orientals i de tradició grega— la forta presència dels jueus de la diàspora a les Balears i, d'una manera molt especial a Menorca. Les Illes haurien acollit, doncs, des de temps immemorial nombrosos comunitats jueves, molt actives, que convivieren d'ençà de la segona meitat del segle III, a Menorca, amb la primera cristianització o presència de cristians. A partir del 400, i amb bisbes rellevants, com Sever de Menorca, es fa evident l'alt nivell cultural i teològic d'aquesta comunitat primerenca, explicitada en un domini exquisit del llatí amb ressò dels clàssics i en el coneixement dels textos sagrats, molt abans que arribés a terres hispàniques la Vulgata de sant Jeroni, a principis del segle V.

El llibre reflecteix també les tensions inicials i la singularitat del procés de conversió dels jueus al cristianisme, amb el debat obert —altíssim nivell teològic— entre el jueu Teodor i el bisbe Sever, als quals cal afegir la intervenció d'un laic Consenci, originari de la Tarraconense, en estreta relació amb sant Agustí. L'obra de Consenci, i l'actuació dels seus proxims, com Frontó, monjo de Tàrraco, ens permet indirectament conèixer la presència i activitat de les primeres comunitats cristianes a Lleida i Osca, potser vinculades als corrents criptoприсциlianistes. L'obra posa de manifest la forta intervenció de Consenci, així com el fet que l'entusiasme religiós d'aquests personatges els menés a aplicar el principi que el fi justifica els mitjans per aconseguir la unitat i la cohesió religioses. Enfront d'ells, sant Agustí defensà tothora l'amor a l'*intellectum*, contrari al fonamentalisme bibli-cista i contrari a recórrer a l'Estat per forçar i obligar en qüestions de fe, tal com es defensava des de la Tarraconense o les Illes. Segons sant Agustí, la racionalitat i la veritat han d'acompanyar sempre la interpretació d'allò que creuen els cristians. Així, sense voler-ho, Consenci i el seu entorn de la Tarraconense i de Menorca, en el seu tens debat amb el judaisme i la relació amb sant Agustí, feren una de les grans aportacions a la història de la humanitat, en mirar l'home com a persona, concepte que no és herència solament dels filòsofs grecs o del Dret Romà, sinó també —i potser sobretot— dels teòlegs cristians dels segles IV i V. El debat posava també les bases d'una altra qüestió

recuperada recentment: l'estreta vinculació pastoral entre la Tarraconense i les Illes, herència remota dels primers temps de consolidació del cristianisme.

Educació

Francesc Torralba Rosselló:

J. ESTEBAN ORTEGA (Coord.): *Hermenèutica del cos i educació*. Plaza Valdés, 2009.

Heus aquí un llibre col·lectiu, poc acadèmic, a voltes provocatiu i políticament incorrecte, que té el do de fer pensar. S'hi integren estudis, alguns un pèl barrocs, sobre la pràctica educativa i el lloc que el cos ocupa en aquesta pràctica. Encara que els textos són molt desiguals i, a voltes, feixucs, val la pena endinsar-se en aquest volum, perquè s'hi defensen idees poc presents en l'imaginari col·lectiu.

Es disserta, per exemple, sobre el valor formatiu que pot tenir la malaltia. En una línia molt propera a la de Pedro Lain Entralgo, es defensa que la malaltia ens ajuda a entendre els límits de la pròpia finitud, fins i tot ens permet descobrir facultats latents inadvertides. Escriu Fernando Bárcena: «El enfermo crónico, hospitalizado durante mucho tiempo, se abandona a tareas que la vida moderna deja en sus márgenes: la contemplación, la meditación, el silencio, quizá la lectura. O simplemente hunde su mirada en el infinito. Se torna melancólico y, con frecuencia, más sabio».

D'entre les bones col·laboracions, cal subratllar l'aportació d'Ana Pagés (URL), *El cuerpo como 'topos' hermenéutico. Ausencias e indicios en la obra de H. G. Gadamer, i en la de Joan-Carles Mellich (UAB), Juego de más-caras. Del cuerpo, la ética y la finitud*. Cal subratllar la crítica al sistema educatiu vigent, en el qual cada vegada té més força la imatge i menys rellevància el discurs oral. El text de Jorge Larrosa, audaç i bellament escrit, és una defensa de l'oralitat. Hi diu: «Lo que me llama la atención es que las nuevas metodologías, esas que ya no pasan por el aula, ni por la clase magistral, ni por los apuntes, ni siquiera por el papel,

consagran ese aprendizaje sin voz, sin sujeto, en el que escribir y leer se convierten, estrictamente, con la información, con el manejo de la información y, como mucho, con la opinión»

Ciència i tecnologia

M. Pilar Núñez-Cubero:

MGR. PIERRE D'ORNELLAS ET LES ÈVÊQUES DU GROUPE DE TRAVAIL SUR LA BIOÉTHIQUE, *Bioéthique: Propos pour un dialogue*. Desclée de Brouwer/Lethielleux, 2009.

Davant del progrés de la tecnologia i la seva repercussió sobre l'ésser viu, França creà (1983) un Comitè Nacional d'Ètica perquè —segons expressió del president Mitterrand— «*el món conquistat per la tècnica no es perdi per a la llibertat*». En 1994, la més alta autoritat del país, l'Assemblée Nationale Française, legislà per primera vegada sobre els processos científics que plantegen un rept a l'ètica, per mitjà de les anomenades «lleis de bioètica». El seu compromís de revisar aquestes lleis, cada quatre o cinc anys es compleix rigorosament. L'Església francesa, no ha restat al marge d'aquest procés i, al novembre del 2007, la Conferència dels Bisbes de França es dotà d'un «grup de treball sobre bioètica», integrat per sis bisbes, que convoca regularment experts en els camps ètic, jurídic, mèdic i científic. Amb ells ha estat possible redactar els vuit capítols d'aquest llibre, com a aportació —«veu activa o passiva»— als debats legislatius parlamentaris.

El llibre es pronuncia amb una gran claredat i en un to plenament dialogal sobre els vuit temes en revisió: 1) Investigació sobre l'embrió i cèl·lules troncales; 2) Trasplantaments i empells d'òrgans, teixits i cèl·lules; 3) Investigació biomèdica i valor del consentiment; 4) La no-disponibilitat del cos humà; 5) La reproducció assistida i l'anònimat del do; 6) La maternitat de substitució, en previsió d'una eventual legislació; 7) Dels tests genètics: del diagnòstic clínic a la medicina predictiva; 8) El recurs al diagnòstic prenatal i al diagnòstic preimplantatori.

La seva proposta de diàleg la defineix com «*La Biòètica, un debat en veritats*», que ajudi els catòlics a fer complementàries la fe i la raó, per tal d'abordar les situacions que suscita el progrés biomèdic. El text anima a un debat obert en què es parli de tot el que hi està implicat i que es faci «en veritats» i amb claredat, de tal manera que les persones puguin entendre per elles mateixes el que hi està en joc sense que els margini l'opacitat d'una tecnologia superespecialitzada, ni els enlluernin uns resultats que, aparentment esperançadors, poden resultar enganyosos.

Defineix la persona vulnerable com la pedra angular de l'ètica i proclama des de l'Església un «*gran sí a la vida*». Tot el text fa evident la gran preocupació de l'Església per la protecció de l'ésser viu, especialment el més vulnerable, pel dret que es respecti la dignitat de tot ésser humà, sigui quina sigui la seva edat o el seu estat de salut. I ho fa afirmant el que creu que ha de ser, però ho fa sense acritud, sense condemna, amb una actitud positiva. El text, encara, es fa ressò de les paraules de Benet XVI (8 de març del 2008), quan afirma que «L'Església no busca de cap manera substituir els que tenen la responsabilitat dels afers públics, però desitja ocupar el seu lloc en els debats, per a il·luminar les consciències a la llum del sentit de l'home que cadascú porta inscrit en la seva naturalesa».

Política

Joaquim Gomis:

JOSEP LLIGADAS: *La política dels cristians*. Cruïlla i Fundació Joan Maragall, 2008

Aquest llibre, que obtingué el XIII Premi Joan Maragall el 2007, reuneix dues qualitats poc freqüents —unides— en l'actual literatura religiosa, concretament al nostre país. Per això es podria dir que, només per aquesta raó, és un llibre excepcional (perquè és una excepció). Les dues qualitats són: que està ben escrit, de manera que es llegeix amb gust i facilitat, a l'abast també dels lectors senzills. I, alhora, és un llibre que va a fons, amb competència, en la difícil qüestió que planteja. A

fons pel que fa als dos vessants que vol confrontar o unir: la fe cristiana i l'acció política (en el sentit ampli de la paraula). Més enllà de les vaquetats o simples teoritzacions amb què sovint es tracta la qüestió. Hom diria que, malgrat la senzillesa de l'exposició —un mèrit! — hi ha en aquestes pàgines el ressò pregon d'haver viscut i reflexionat aquesta difícil temàtica, la política dels cristians, molt personalment.

Si no ho recordo malament, quan es publicà el llibre, algú, des de posicions gairebé integristes, l'acusà de no citar més els escrits pontificis sobre la qüestió. No és que hi manquin referències, especialment al Vaticà II, sinó que Lligadas el que tria sobretot és un altre text: l'Evangeli. Es podria dir que el llibre és bàsicament un «estudi de l'Evangeli» seguit d'un «estudi de les grans qüestions de la realitat política actual». Millor dit: primer, intenta cercar els criteris i les prioritats de Jesús, perquè són els que han d'inspirar l'acció política dels cristians (sense amagar el problema que Jesús no creia en la política i menys en els polítics); segon, fa el salt a com cal concretar aquests criteris en alguns dels grans desafiaments de la societat actual (sense amagar aquí que l'opció cristiana no s'identifica amb una única opció política). Són els dos grans capítols del llibre, que acaba amb un de més breu, però jo diria que molt suggerent, que incideix en algunes de les perspectives de fons sobre què significa o què implica avui l'aportació cristiana.